INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 13/2010, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 89–98
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

Eleonora Gonda-Soroczyńska, Anna Malwina Soroczyńska

FUNKCJA UZDROWISKOWA KSZTAŁTUJĄCA ŚRODOWISKO WIEJSKIE

SPA FUNCTION FORMING RURAL ENVIRONMENT

Streszczenie

W opracowaniu zwrócono uwagę na funkcję uzdrowiskową nieco odmiennie kształtującą środowisko wiejskie. Problematykę powyższą omówiono na przykładzie wsi opolskiej Kamień Śląski. Oprócz funkcji typowo rolniczej znacząco pełni ona funkcję turystyczną. Na szczególną uwagę zasługuje funkcja uzdrowiskowa, będąca składową turystyki ogólnie pojmowanej. Wprawdzie miejscowość nie ma statusu uzdrowiska, to zapewne docelowo o taki zabiegać będzie. Rzetelnie przeprowadzona „odnowa wsi", dziedzictwo kulturowe zachowane na jej obszarze dodatkowo sprzyja rozwojowi sektora turystycznego.

Słowa kluczowe: wieś, funkcja wsi, uzdrowisko wiejskie, środowisko wiejskie, przemiany funkcjonalne

Summary

In the elaboration special attention has been paid to the spa function that in a little different way forms the rural environment. The above issues have been discussed on the example of the Opole village Kamień Śląski. Besides the typically agricultural function it significantly plays the tourist function. A special attention should be paid to the spa function that is the component of generally comprehended tourism. Although this place does not have the status of spa, one must admit that ultimately it may possibly try to get it. Thoroughly carried out "village renovation", cultural heritage preserved in its area additionally foster the growth of tourist sector.

Key words: *village, function of village, rural spa, rural environment, functional transformation*

WPROWADZENIE

Kamień Śląski, to opolska wieś położona w powiecie krapkowickim, w gminie Gogolin. W okresie przedwojennym miała niemiecką nazwę Groß Stein (Duży Kamień). To miejscowość o bogatej tradycji historyczno-kulturowej, licząca ponad 900 lat źródłowo udokumentowanych dziejów [Mateja 2004]. To nietypowa wieś polska. Oprócz funkcji typowo rolniczej znacząco pełni funkcję turystyczną [Kurek 2008]. Na szczególną uwagę zasługuje funkcja uzdrowiskowa, będąca składową turystyki ogólnie pojmowanej. Wprawdzie miejscowość nie ma statusu uzdrowiska, to zapewne docelowo prawdopodobnie o taki zabiegać będzie. Rzetelnie przeprowadzona „odnowa wsi", dziedzictwo kulturowe zachowane na jej obszarze dodatkowo sprzyja rozwojowi sektora turystycznego. We wsi znajdują się takie zabytki, jak: pałac późnobarokowy z XVII/XVIII w. z sanktuarium św. Jacka, kościół pw. św. Jacka z 1632, przebudowany w 1909 na neobarokowy, klasztor zgromadzenia sióstr NP NMP z 1892 roku. Usytuowany jest nadto rezerwat przyrody o pow. ok. 14 ha, park krajobrazowy wokół pałacu i sanatorium rehabilitacyjnego. To te elementy w sposób szczególny przyciągają rzesze turystów i pielgrzymów do wsi. Funkcja pielgrzymkowa nader mocno rozwinięta jest z uwagi na uroczystości w Sanktuarium św. Jacka. Ponadto Sanatorium Rehabilitacyjne Sebastianeum Silesiacum również w istotny sposób wpłynęło na przemiany funkcjonalne wsi.

W średniowieczu niezatarte ślady pozostawił tu po sobie znakomity ród Odrowążów, ze św. Jackiem, bł. Bronisławą i bł. Czesławem. Linia Odrowążów kamieńskich, z których wywodził się św. Jacek, wymarła w XVI w., a Kamień i jego okolice w wyniku dziedziczenia i koligacji rodzinnych przechodziły w ręce kolejnych rodów śląskich. Do końca II wojny światowej zamek pozostał w rękach Strachwitzów. Po wojnie zamek, jako tzw. mienie poniemieckie, został upaństwowiony. Utworzono tam dom dziecka. W latach 50. rozbudowano pobliskie lotnisko. Przeniesiono dzieci z zamku i zamieniono go na obiekt wojskowy. Zamek nie został zniszczony przez działania wojenne. Po wojnie pomieszczenia zamkowe były kompletnie umeblowane. Niestety, wojska sowieckie doprowadziły go do ruiny. W maju 1970 r. zamek został najprawdopodobniej podpalony. Spłonęło wówczas wszystko, co tylko mogło spłonąć, nie wyłączając dachu budynku. W ciągu następnych dwudziestu lat zrabowano „resztki", które pozostały po zamku. W latach 80. XX wieku podjęto próby odbudowy oficyny zamkowej. Poszukiwano kupca i inwestora. Jednak ze względu na duże zniszczenia nikt nie podjął się renowacji obiektu. Zaproponowano kupno zamku Diecezji Opolskiej. Propozycja spotkała się z pozytywną reakcją Biskupa Opolskiego Alfonsa Nossola. Jeszcze w 1990 r. załatwiono formalności związane z prawem własności. Niemal natychmiast przystąpiono do odbudowy obiektu. Pracami kierował ks. dr Albert Glaeser. Trwały one niespełna cztery lata. Udało się odtworzyć zabytkową architekturę historycznego zamku. Odbudowano całkowicie

zniszczoną wieżę. Odrestaurowano kaplicę. Wyremontowano oficynę i budynki gospodarcze, które zaadaptowano na bazę turystyczno-noclegową. Udało się także odrestaurować w pierwotnym stylu całkowicie zdewastowaną salę balową. Dokonano rewaloryzacji parku otaczającego zamek oraz oczyszczenia i zagospodarowania stawu przed zamkiem.

Fotografia 1. Kamień Śląski, park po rewaloryzacji (fot. Anna Soroczyńska)
Picture 1. Kamień Śląski, a park after restoration (pict. by Anna Soroczyńska)

Dzięki tym pracom, cenny skarb dziedzictwa kulturowego na Śląsku Opolskim został uratowany. Poświęcenia odbudowanej kaplicy św. Jacka oraz zamku dokonano dnia 14 sierpnia 1994 roku. Uroczystości zgromadziły wszystkich biskupów Metropolii Górnośląskiej, potomków rodziny von Strachwitz, władze wojewódzkie, wielu zaproszonych gości i tysiące zgromadzonych ludzi. Przewodniczył im kard. Joachim Meissner z Kolonii.

UJĘCIE PROBLEMU

Opracowanie stanowi próbę rozpoznania i oceny stanu działalności tego niezbyt dobrze znanego wiejskiego ośrodka turystyczno-wypoczynkowego.

Poprzez przeprowadzone analizy, wizje lokalne, inwentaryzacje, wywiady środowiskowe, wywiady w gminie udało się dokładniej poznać tę miejscowość, zachodzące w niej przemiany ekonomiczne, społeczno-funkcjonalno-przestrzenne, przybliżyć jej ogólny potencjał turystyczny, wskazać główne kierunki rozwoju, zakwalifikować miejscowość do odpowiedniego schematu układu przestrzennego pod względem powiązań z ośrodkiem osadnictwa stałego, wyciągnąć stosowne wnioski, zwłaszcza w kontekście możliwości turystycznych, w tym uzdrowiskowych tego szczególnego miejsca, uwzględniając przede wszystkim niepowtarzalne środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe [Węcławowicz-Bilska 2008]. Współczesny Kamień Śląski to nietypowa wieś, bardzo zadbana, zrewitalizowana, poddana programowi unijnemu „Odnowa wsi", malowniczo położona. To ważny ośrodek turystyczno-wypoczynkowy, który przyszłościowo ma szansę uzyskania statusu uzdrowiska wiejskiego. Dalszy rozwój infrastruktury turystycznej może mieć znaczący, korzystny wpływ na rozwój całej wsi, na pozytywne skutki społeczno-ekonomiczne, tj. zmniejszenie bezrobocia, na wzbogacenie kasy gminy o dodatkowe pieniądze pochodzące z podatku od nieruchomości i opłat turystycznych. Nadto może przyciągnąć kolejnych inwestorów. Materiały źródłowe, stanowiące podstawę badań pochodziły z gminy oraz sanatorium rehabilitacyjnego. W pracy posłużono się również opiniami mieszkańców, wywiadem środowiskowym.

ZABUDOWA SANATORIUM REHABILITACYJNEGO JAKO ISTOTNY SKŁADNIK KRAJOBRAZU WSI UZDROWISKOWEJ

Zespół Turystyczno-Wypoczynkowo-Rehabilitacyjny „Sebastianeum Silesiacum" w Kamieniu Śląskim jest nowoczesną placówką rehabilitacyjno-wypoczynkową, zlokalizowaną w samym centrum wsi, nieopodal zamku. Oferuje szeroką gamę usług z zakresu rehabilitacji, odnowy biologicznej i psychiczno-duchowej. Dysponuje bazą noclegową w postaci jedno- i dwuosobowych pokoi z łazienkami. Na terenie ośrodka znajdują się profesjonalne sale konferencyjne, sale wielofunkcyjne dla 200 osób. W sanatorium rehabilitacyjnym do hydroterapii wykorzystuje się lecznicze właściwości wód oligoceńskich (wg metody księdza Sebastiana Kneippa z Bawarii). Sebastian Kneipp odkrył zapomniane dzieło śląskiego lekarza ze Świdnicy Johanna Siegemunda Hahna pt.: „Nauka o mocy i skutkach oddziaływania świeżej wody na ludzkie ciało", wydane w 1749 r. Na jego podstawie rozwinął wodolecznictwo różnymi metodami. Założył znany i bardzo ceniony w całym świecie ośrodek terapeutyczno-leczniczy w Bad Wörishofen (Niemcy), w którym stosowane są terapie odnowy

psychofizycznej. Kamień Śląski obfituje w bogactwo zasobów leśnych z rezerwatem przyrody „Kamień Śląski". Z uwagi na liczną i bogatą w gatunki zieleń panują tu szczególnie korzystne warunki klimatyczne, sprzyjające wypoczynkowi i rehabilitacji [Kozłowska-Szczęsna i in. 2002].

Na uwagę zasługuje doskonała lokalizacja ośrodka. We wsi korzystać można z połączeń autobusowych, kolejowych (stacja kolejowa na linii Bytom–Wrocław Główny). Nadto w pobliżu wsi znajduje się port lotniczy Opole-Kamień Śląski, z funkcjonalną, pełnowymiarową utwardzoną drogą startową. Port obecnie jest w trakcie przeobrażania się w przyszłe regionalne komunikacyjne lotnisko dla Opola, z rejsowym ruchem lotniczym. Projekt i budowa ośrodka został zrealizowany w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Ośrodek rehabilitacyjny położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie kompleksu pałacowego wraz z otaczającym go parkiem. Pacjenci i kuracjusze ośrodka rehabilitacyjnego mają zapewnioną ciszę i możliwość bezpośredniego kontaktu z przyrodą, sprzyjającego procesom terapeutycznym.

Tuż obok ośrodka znajduje się zabytkowy park o powierzchni 125 ha. Wokół ośrodka istnieją dogodne warunki do uprawiania różnego rodzaju sportów rekreacyjnych. Szczególną atrakcję stanowi rekreacja konna. Ośrodek prowadzi również hipoterapię. W terapii ogólnie stosowanej wykorzystuje się przede wszystkim szczególne, naturalne położenie miejsca oraz związane z nim bogate pokłady wód oligoceńskich. Doskonałe właściwości lecznicze wody oligoceńskiej z odpowiednią ilością ruchu, właściwą dietą oraz aromaterapią przynoszą doskonale efekty poprawy zdrowia, zarówno fizycznego, jak i psychicznego. Stosowane są najnowsze metody leczniczo-rehabilitacyjne: ciepłolecznictwo, elektroterapia, laseroterapia, magnetoterapia i magnetostumulacja, kinezyterapia, krioterapia, inhalacje, światłolecznictwo, masaż leczniczy, hipoterapia.

W ramach projektu inwestycyjnego tego ośrodka rehabilitacyjnego wybudowano nowy obiekt sportowo-rekreacyjno-wypoczynkowy, dwukondygnacyjny, o kubaturze 5 090 m^3, z dwoma basenami, salą psychoterapii i kinezyterapii, salą ćwiczeń ruchowych, sauną.

Dawny trzykondygnacyjny spichlerz ujęty w ewidencji zabytków zaadaptowano na część wejściową, gastronomiczną i mieszkalną (24 pokoje).

Fotografia 2. Kamień Śląski, nowy obiekt sportowo-rekreacyjno-wypoczynkowy – widok od strony lotniska (fot. Anna Soroczyńska)
Picture 2. Kamień Śląski, a new sport, leisure and recreation centre – view form the airport (pict. by Anna Soroczyńska)

http://www.sebastianeum.pl/index.php?go=1462http://www.sebastianeum.pl/index.php?go=1462

Fotografia 3. Dawny spichlerz, widok od strony lotniska (fot. Anna Soroczyńska)
Picture 3. Old granary, the view from the airport (pict. by Anna Soroczyńska)

KOMPLEKS PAŁACOWO-PARKOWY ŚWIĘTEGO JACKA JAKO PRZESTRZEŃ PUBLICZNA KSZTAŁTUJĄCA KRAJOBRAZ UZDROWISKA

Zespół pałacowy św. Jacka, z całkowitej ruiny został odbudowany w 1994 roku. Przez wieki Kamień Śląski znany był jako siedziba wielkich rodów szlacheckich. Na sławę tego miejsca wpłynął szczególnie fakt narodzin św. Jacka Odrowąża, którego kult jest tu bardzo żywy. Do czasu wybuchu II wojny światowej zamek przeżywał swą świetność. Działania wojenne wpłynęły na jego częściową dewastację. Lata 60. i 70. doprowadziły do jego całkowitego upadku. Od roku 1994 obiekt stał się nie tylko miejscem pielgrzymkowym, ale także centrum konferencyjno-naukowym przy Uniwersytecie Opolskim. W zabytkowych wnętrzach organizuje się konferencje, szkolenia, sympozja, często o wymiarze międzynarodowym. Miejsce to jest licznie odwiedzane przez krajowe i zagraniczne grupy turystów, którzy pragną zapoznać się z kulturą i zabytkami Śląska, a także poznać historię obiektu. Obecnie kompleks pełni funkcję Centrum Kulturalno-Naukowego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Tuż za jego murami znajduje się lotnisko małego ruchu pasażerskiego. Projekt Budowy Ośrodka Turystyczno-Wypoczynkowego w zespole pałacowym został zrealizowany również w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Wkład własny Diecezji Opolskiej na całą inwestycję wyniósł 65% kosztów całkowitych. Uzyskano nadto dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w wysokości 35%.

Fotografia 4. Kamień Śląski, zespół pałacowy po rewaloryzacji (fot. Anna Soroczyńska)
Picture 4. Kamień Śląski, palace complex after restoration (pict. by Anna Soroczyńska)

Głównym celem projektu było wykorzystanie walorów kulturowych, przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego wsi Kamień Śląski. Miały one przyczynić się do rozwoju turystyki, stymulującej rozwój społeczno-gospodarczy regionu opolskiego, w tym gminy Gogolin. Realizacja projektu miała przyczynić się między innymi do: zrównoważonego rozwoju ochrony środowiska; wydłużenia sezonu turystycznego i zapewnienia całorocznych atrakcji rekreacyjno-wypoczynkowych; poprawienia konkurencyjności opolskiej oferty turystycznej; ułatwienia dostępu do atrakcji kulturowo-rekreacyjnych i do obiektów turystycznych; rozwoju turystyki, rekreacji i aktywnego wypoczynku dla osób niepełnosprawnych. Po latach stwierdzić można, iż cel został w pełni osiągnięty.

PROGRAM „ODNOWA WSI" METODĄ ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Odnowa wsi to metoda rozwoju obszarów wiejskich, odnosząca się do pełnego spektrum potrzeb człowieka oraz jego problemów wynikających z zamieszkiwania na obszarach wiejskich. Jest przez nią samą wybrana i skutecznie ją integruje i aktywizuje. Ma na celu trwałe upodmiotowienie społeczności lokalnych i stworzenie poczucia odpowiedzialności za przyszłość własnej wsi, poprzez zapewnienie wiedzy, umiejętności i wsparcia zewnętrznego. Istotą tej metody jest pobudzenie społeczności lokalnej i jej zaangażowanie w przedsięwzięcia dotyczące własnej wsi. Poprzez wykorzystanie często uśpionego potencjału wewnętrznego mieszkańców i ich zaangażowania do pracy na rzecz swoich miejscowości, plan odnowy wsi daje szansę realnej poprawy jakości życia na wsi.

Wieś Kamień Śląski w 2000 roku uczestniczyła w programie „Odnowa wsi", którym objęto całą gminę Gogolin. Został on wytypowany również do udziału w konkursie o Europejską Nagrodę Odnowy Wsi, w którym udział brały trzydzieści dwie miejscowości z jedenastu państw. Kamień Śląski otrzymał wyróżnienie. Z tej racji postawiono we wsi pomnik, upamiętniający to wydarzenie i przypominający je nie tylko mieszkańcom, ale i przyjezdnym.

W 2004 roku Kamień Śląski zdobył I miejsce w konkursie „Piękna Wieś Opolska", organizowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego. Również ten konkurs ma służyć propagowaniu idei programu „Odnowa wsi". 2009 roku miejscowość w konkursie „Kwitnące Opolskie" zorganizowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego zdobyła pierwsze miejsce. W 2003 roku we wsi zrealizowano projekt pt.: „Urządzenie placu spotkań wiejskich w centrum Kamienia Śląskiego z wykorzystaniem naturalnych zasobów kamienia wapiennego". Przeprowadzono go ze środków mieszkańców, gminy oraz pieniędzy otrzymanych w ramach programu małych grantów na rzecz realizacji projektów odnowy wsi oraz Kontraktu Wojewódzkiego na lata 2001–2002. W ramach tego projektu wymieniono instalację doprowadzającą i od-

prowadzającą wodę ze stawu. Odremontowano mur wokół zbiornika, tak aby spełniał wymogi bezpieczeństwa, a teren okalający zbiornik został obsadzony zielenią. Wszystkie programy związane z odnową wsi miały przyczynić się do poprawy jej wizerunku. Cel ten osiągnięto w zadowalającym stopniu.

Fotografia 5. Kamień Śląski, pomnik upamiętniający otrzymanie wyróżnienia w międzynarodowym konkursie o Europejską Nagrodę Odnowy Wsi (fot. Anna Soroczyńska)
Picture 5. Kamień Śląski, the monument in commemoration of award in the international contest for European Village Renewal Award (pict. by Anna Soroczyńska)

PODSUMOWANIE

O funkcji uzdrowiskowej powiedzieć można, iż w pewnym sensie kształtuje ona środowisko wiejskie. Kamień Śląski jest wyjątkowym przykładem wsi o tak mocno rozwiniętej funkcji turystycznej, przy funkcjonującej nadal funkcji rolniczej [Łazarkowie 2007]. W każdym wymiarze to wyjątkowa miejscowość. Występujące w niej dziedzictwo kulturowe, silnie rozwijająca się funkcja uzdrowiskowa, wyjątkowo duża aktywność społeczności lokalnej, to te elementy, które w istotny sposób wpływają na rozwój wsi, które z każdym rokiem podnoszą standard życia jej mieszkańców, korzystnie oddziałują na zmianę wizerunku tej „małej ojczyzny".

WNIOSKI KOŃCOWE

1. Kamień Śląski to wyjątkowa wieś, w której funkcja rolnicza dobrze współistnieje obok funkcji uzdrowiskowej i turystyczno-rekreacyjnej.
2. Nie bez znaczenia w rozwoju funkcji turystycznej są występujące elementy dziedzictwa kulturowego, zachęcające ze względów poznawczych do odwiedzenia miejscowości.
3. Dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna ściąga licznych turystów (w tym pielgrzymów).
4. Programy związane z odnową wsi dodatkowo motywują ludność miejscową do działań remontowych, porządkowych, upiększających.
5. Funkcja uzdrowiskowa w nieco inny sposób, aniżeli funkcja rolnicza kształtuje środowisko wiejskie.

BIBLIOGRAFIA

Kozłowska-Szczęsna T., Błażejczyk K., Krawczyk B., Limanówka D. *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*. PAN, Warszawa 2002.

Kurek W. *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Łazarkowie M. R. *Uzdrowiska w Europie*. *Teraźniejszość i rys historyczny*. Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie, Lublin 2007.

Mateja E. *Kamień Śląski i Kamionek po 900 latach*. Opole 2004.

Węcławowicz-Bilska E. *Uzdrowiska polskie*. Politechnika Krakowska, Kraków 2008, s. 92.

Dr inż. arch. Eleonora Gonda-Soroczyńska
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Katedra Gospodarki Przestrzennej.
ul. Grunwaldzka 53, 50-357 Wrocław
tel. 071-320-56-16, fax 071 320-56-07, kom. 604 603 147
e-mail: eleonora.gonda-soroczynska@up.wroc.pl

Inż. Anna Malwina Soroczyńska
studentka kierunku Gospodarka Przestrzenna
Wydział Architektury i Urbanistyki PWr.
Wrocław, tel.602772786,
e-mail: smalwina@gmail.com

Recenzent: *Prof. UR dr hab. inż. Krzysztof Gawroński*